

Groen leven

Groen leven

**De SEV en de plattelandsvernieuwing
Een verkenning**

**J.F. Jonkhof
L.M. van den Berg**

Alterra-rapport 578

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2002

REFERAAT

J.F. Jonkhof, L.M. van den Berg, 2002. *Groen Leven; De SEV en de plattelandsvernieuwing Een verkenning*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 578. 42 blz.; 1 tab.; 26 ref.

In dit rapport vindt U allereerst een korte uitleg over de SEV en waarom ze nu ook bij plattelandsvernieuwing een nuttige rol zou kunnen spelen (Hoofdstuk 1). Vervolgens schetsen we de belangrijkste ontwikkelingen in het landelijk gebied en de rol van de diverse actoren daarbij (Hoofdstuk 2). In het derde Hoofdstuk vatten we, in de vorm van prioritaire thema's en strategieën, de resultaten samen van een verkenning aan de hand van literatuur, interviews en een workshop. Voor uitgebreidere informatie over workshop en interviews verwijzen we naar Bijlagen 1 en 2. Hieruit komt een behoefte aan regionaal maatwerk naar voren. In Hoofdstuk 4 laten we zien hoe zulk maatwerk er voor een groot gebied rond Deventer uit zou kunnen zien. Dit culmineert (in Hoofdstuk 5) in de voorgestelde werkwijze voor de SEV in een voorstel voor een 'Experimentenprogramma Groen Leven'.

Trefwoorden: Experiment, plattelandsvernieuwing, regionaal ontwerp, stimuleringsbeleid, innovatie, multifunctioneel ruimtegebruik, sturing.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door €13,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 578. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

Beeldmateriaal/tenzij anders vermeld: Alterra
Omslag: Knack
Blz. 13, 14: VVV Overijssel
Blz. 22: Atlas Plattelandsvernieuwing, Misset 1999

© 2002 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
1 De vraag van de SEV: bundeling van krachten	9
2 Ontwikkelingen: complex, verweven en innovatief	11
2.1 Plattelandsontwikkeling: basisprocessen en trends	11
2.2 Veranderende rol van actoren	12
3 Thema's en strategieën: preventie en innovatie	17
4 Mogelijkheden in een concreet gebied: 'Landstad Deventer'	19
5 Werkwijze: het experiment	21
6 Agenda voor de SEV	23
Literatuur	25
Referenties Plattelandsvernieuwing / Alterra onderzoek	27
<i>Bijlagen</i>	
1. Tussen 'verbeteren' (=dingen beter doen) en ' vernieuwen' (=betere dingen doen) (Workshop 14 maart 2002, Alterra)	29
2. Verslag Interviews met sleutelinformanten	31

Woord vooraf

Het platteland is in beweging. De economische kracht van de traditionele grondgebonden landbouw neemt af en agrarische productie is niet meer als enige de economische drager van het landelijk gebied. Daartegenover staat dat er toenemende belangstelling is voor groen wonen maar ook voor werken in een landelijke omgeving.

Kortom, bestaat het landelijk gebied zoals we dat nu kennen over 10 jaar nog wel? Vooral in het westen van het land is er een toenemende verstedelijkingsdruk: werken, wonen, recreëren, etc.. Anderzijds zijn er 'onderdruk' gebieden waar te weinig werk is en waar ook de leefbaarheid er niet op vooruitgaat vanwege voortgaande schaalvergroting en concentratie van voorzieningen.

Het openbaar bestuur hanteert een aantal beleidsstrategieën die elkaar niet altijd versterken. Er wordt door EU, Rijk, Provincies en Regio's fors geïnvesteerd in de plattelandsvernieuwingen. In dit kader wordt een verbreding van de bestaansbasis bevorderd, terwijl anderzijds het landelijk gebied planologisch sterk op slot wordt gezet. Wie een niet agrarisch bedrijf in een leegstaande boerderij wil beginnen loopt bijvoorbeeld een gerede kans dat planologische regels dit onmogelijk maken. Wie in de woningbehoefte van de eigen bevolking wil voorzien moet het stellen met de beperkte mogelijkheden van de Huisvestingswet, zoals de VNG in haar beleidsnotitie 'Werken aan het platteland' constateert.

Landschapsonderhoud en agrarisch natuurbeheer zijn tenslotte vaak het domein van subsidieregelingen die plegen te fluctueren en onvoldoende lange termijn zekerheid te bieden, zodat boerenbedrijven hier slechts in beperkte mate gebruik van (kunnen) maken. Beleidsvernieuwing is dus gewenst. Verkend moet worden welke strategieën nu vruchtbaar zijn en tot zichtbare resultaten leiden.

De SEV heeft reeds veel ervaring met actieve ondersteuning van innovaties voor bouwen en wonen en werkt samen in uiteenlopende coalities van onder meer gemeenten, corporaties, zorginstellingen en marktpartijen. Een actieve inbreng op de landelijke gebieden ligt dus voor de hand. Het SEV-bestuur heeft daarom gevraagd om specifieke aandacht te besteden aan de minder verstedelijkte gebieden in ons land. De SEV heeft Alterra gevraagd om te verkennen welke actuele ontwikkelingen zich in het landelijk gebied zich voordoen, wat de kansen voor vernieuwing zijn en welke rol de SEV daarin kan spelen. Deze verkenning geeft ook inzicht in het politieke, bestuurlijke en maatschappelijke krachtenveld, met een doorkijk naar mogelijke coalities om vernieuwingen tot stand te brengen. Specifiek is daarbij ingegaan op een aantal vernieuwende initiatieven in het stroomgebied van de IJssel: Landstad Deventer.

De resultaten van de verkenning ondersteunen het initiële enthousiasme van de SEV. De ondertoon luidt echter dat er inmiddels genoeg papier is geproduceerd en het nu eens tijd wordt voor uitvoering. In feite komt de boodschap neer op: 'ga nu eens wat doen'. De SEV zal dit zeker ter harte nemen. Wel is de SEV zich ervan bewust een relatief nieuw terrein te betreden, dat ook het formeren van nieuwe coalities noodzakelijk maakt. In deze verkenning bieden reeds een aantal partijen zich

spontaan aan om samen te werken aan vernieuwingen. Hier zal de SEV dankbaar gebruik van maken. Het is essentieel dat 'rode' en 'groene' kennis- en uitvoeringsorganisaties hun krachten bundelen.

Met experimenten of *pilot*-projecten kan een zinvolle synergie van beleidsinterventies worden bereikt, zonder dat daarmee 'de deur open wordt gezet' voor ongewenste ontwikkelingen die de kwaliteit van het landelijk gebied ondergraven. Indien daarin een substantiële inbreng van de SEV gewenst is zal de SEV deze rol niet uit de weg gaan. Vooraleerst is dit document echter ook een basis voor overleg met mede investeerders, waarbij de gedachten natuurlijk ook uitgaan naar de ministeries van VROM en LNV. Een effectieve plattelandsvernieuwing is niet zozeer een kwestie van meer geld, maar wel van een samenhangend beleid en een optimale synergie. Experimenten of *pilot*-projecten kunnen daarin wegwijzer zijn.

Uiteindelijk gaat het om een vitaal platteland dat voldoende bestaansbasis biedt, waar verbrede agrarische bedrijven blijvend bestaansrecht hebben en waarin landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische waarden gewaarborgd zijn en versterkt kunnen worden. Een landelijk gebied ook waar bewoners voldoende ontplooiingsmogelijkheden hebben, zonder dat het karakter wordt aangetast.

Een uitdaging voor de SEV maar ook voor andere partijen die zich verantwoordelijk voelen voor een vitaal platteland. Daar horen zeker ook de bewoners bij, want daar gaat het allemaal om.

Helmer Koetje

Burgemeester van Twenterand

Vice-voorzitter stichting Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting

1 De vraag van de SEV: bundeling van krachten

De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) heeft belangstelling voor de specifieke problematiek van de minder verstedelijkte gebieden in Nederland en zoekt naar wegen om bij aanpak daarvan een actieve rol te kunnen spelen.

De SEV denkt daarbij aan experimenten met combinaties van wonen en woon-zorgvoorzieningen, waarin samenwerking tussen actoren een belangrijke rol speelt. Zo biedt het Noorden bijvoorbeeld kansen, omdat de grondmarkt nog relatief ontspannen is, het voorzieningstelsel wijdmazig en de regionale verscheidenheid groot.

Om te komen tot innovaties in het wonen en het ruimtegebruik, is extra aandacht nodig – niet in de eerste plaats wat betreft de *kwantiteit* van de initiatieven, ideeën en programma's, maar eerder op het gebied van *kwaliteit*: bundeling van krachten, middelen en creativiteit.

Wat kan daarbij de rol van de SEV zijn, welke *meerwaarde* kan de SEV bieden, welke *thema's* dienen op de agenda te komen en met welke *partners* op de verschillende schaalniveaus zouden allianties uitkomst bieden? Dit zijn enkele pregnante vragen waar de SEV antwoord op wil hebben. Hieronder schetst Alterra perspectieven voor de invulling van de rol van de SEV met betrekking tot het thema platteland vernieuwing.

De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) wil dat mensen beter gaan wonen. Omdat mensen verschillend zijn en voortdurend veranderen, stellen ze ook steeds andere eisen aan hun huis en woonomgeving. De SEV speelt een rol in die veranderingen, door experimenten op het gebied van wonen en bouwen te initiëren en te begeleiden. Op basis van die experimenten formuleert de SEV beleidsadviezen die kunnen leiden tot aanpassing van regels en wetten.

De SEV is een onafhankelijke, landelijk werkende stichting die innovaties - experimenten - op het brede terrein van wonen en bouwen actief ondersteunt. Samen met innovatieve partijen uit het veld verkent de SEV de grenzen van het mogelijke en de haalbaarheid van het wenselijke. Woningbouwers, gemeenten, zorginstellingen maar ook betrokken burgers zijn partners. De SEV ontwikkelt ideeën, doorloopt de toets van de praktijk en communiceert over de uitkomsten. De SEV werkt daarbij nauw samen met de ministeries van VROM, VWS en EZ.

De experimenten zijn gericht op het gehele veld van wonen en bouwen. Ze variëren in omvang van kleine, lokale projecten tot een verzameling van landelijk gespreide experimenten en grootschalige voorbeeldprogramma's. Omdat niet elke theoretische vernieuwing een verbetering betekent, kunnen experimenten uitwijzen wat de werkelijke waarde en toepasbaarheid is van innovaties die zijn bedacht en voorgesteld.

De SEV voert vele verschillende projecten uit. Gericht op bijvoorbeeld het beleid van corporaties en gemeenten, zoals veranderingen in de eigendomsrelatie tussen gebruiker en woning, de koppeling van wonen en zorg, wijkbeheer en stedelijke vernieuwing. Of voor groepen mensen die speciale aandacht behoeven, zoals jonge Antilliaanse migranten, daklozen en asielzoekers. Ook houdt de SEV zich bezig met experimentele bouwtechnieken, ICT in en om de woning, stedenbouwkundige kwaliteit en technische eisen waaraan een levensloopbestendige woning moet voldoen.

De SEV is voortdurend op zoek naar partners. Om ideeën in praktijkexperimenten uit te werken, maar ook om ideeën aan te dragen en verbeteringen aan te brengen. Organisaties die betrokken zijn bij wonen en bouwen kunnen bij de SEV voorstellen indienen voor een experiment. Na beoordeling en goedkeuring van uw voorstel krijgt u bij de uitvoering steun van de SEV. Bijvoorbeeld in de vorm van een bijdrage in de kosten die een experiment met zich meebrengt. Maar ook deskundige hulp bij de begeleiding, de uitvoering van een evaluatie en bij de kennisoverdracht zijn vormen van steun die de SEV verleent.

2 Ontwikkelingen: complex, verweven en innovatief

2.1 Plattelandsontwikkeling: basisprocessen en trends

Op het Nederlandse platteland zijn enkele elkaar tegenwerkende basisprocessen gaande, waarop door beleid en bestuur niet eenduidig op kan worden gereageerd. Een fundamenteel nieuwe benadering is nodig, zowel in termen van analyse, planningmethoden, beleidinstrumenten en politieke middelen. De eerste trend is, dat de relatieve economische kracht van de grondgebonden landbouw gestaag afneemt, niet alleen ten opzichte van andere vormen van grondgebruik maar met name ook ten opzichte van agrarische producenten elders in Europa en de rest van de wereld. Agrarische productie kan steeds minder als de (enige of belangrijkste) economische drager van het landelijk gebied worden beschouwd.

Een tweede trend is, dat boeren in meerderheid in toenemende mate een landschap maken, waaraan weinig niet-agrarische waarden aan te ontleen zijn: er is in toenemende mate sprake van een industrieel agrarisch landschap waar natuurvorsers en recreanten niets te zoeken hebben. Niet alleen zijn sloten en wegen steeds meer rechtgetrokken en beplantingen verwijderd, maar ook tasten de hiervoor noodzakelijke nieuwe schuren, stallen, kassen en loodsen de "landelijkheid" van het platteland aan.

De derde trend is die van schaalvergroting en de daarmee samenhangende ontvolking: steeds minder boerengezinnen produceren steeds meer. Steeds minder middenstanders, scholen en andere dienstverleners bestrijken steeds meer klanten. En deze dienstverleners trekken zich in de grotere kernen terug. Dit brengt met zich mee dat steeds meer gebouwen in het buitengebied en in de dorpen leeg komen te staan. Dit betreft met name agrarische bijgebouwen. Wel komen er in beperkte mate nieuwe bewoners af op de vrijkomende bebouwing in het platteland, maar deze vierde trend komt noch de plaatselijk middenstand, noch de samenhang van de plattelandsgemeenschappen ten goede: de woningen worden te duur voor de plaatselijke bevolking, die moeilijk aan goed betaalde arbeid kan komen, en de nieuwe bewoners zijn meestal sterk op de stad georiënteerd.

De belangrijkste tegentrend is die van verbreding op het agrarisch bedrijf: geleidelijk zien meer boeren mogelijkheden om door middel van natuur- en landschapsbeheer en andere betaalde diensten aan de stedelijke samenleving hun agrarisch bedrijf zonder veel schaalvergroting en intensivering voort te zetten. Deze tegentrend is evenwel nog uiterst kwetsbaar en wordt door velen als uitstel van executie (beëindiging van het agrarisch bedrijf op termijn) gezien.

Tenslotte kan de ontwikkeling van bos- en natuurterreinen her en der in het landelijk gebied ook als een trend worden gezien. Deze laat zich vooralsnog moeilijk in een nieuwe economische drager vertalen, al moet de werkgelegenheid in het natuurbeheer ook weer niet worden onderschat. Onderzoek in Oost-Gelderland

toont bijvoorbeeld aan dat er rekening gehouden kan worden met een positief multiplier-effect.

Afgezien van de toename van het areaal bos en natuur dragen alle genoemde trends bij aan verschillende vormen van verstedelijking van het landelijk gebied. Vooral de toename van aantal en omvang van de gebouwen ('verstening en verglazing van de groene ruimte') roept bij veel actoren weerstand op: moeten we het zoeken in het behoud van contrasten tussen stedelijk en landelijk gebied, of moeten we het bij plattelandsvernieuwing vooral hebben van ruimtelijke kwaliteit in meer brede zin, ook als dit het accepteren van intensiever hergebruik of grondige verbouwingen van bestaande gebouwen of zelfs van nieuwbouw in het landelijk gebied betekent? Om uit dit dilemma te komen bieden eenduidige toekomstbeelden en scenario's onvoldoende vertrouwen. Er zijn immers teveel onzekere factoren in het spel. In een dergelijk context is er behoefte aan een nieuwe invalshoek. Met deze Verkenning wordt een daarvoor een voorstel gedaan.

2.2 Veranderende rol van actoren

De oriëntatie op het thema plattelandsvernieuwing en verstedelijking in deze Verkenning vindt plaats tegen de achtergrond van een toenemende 'uitsortering' van beleid, tussen verschillende schaalniveaus (rijk, provincies, gemeenten en samenwerkingsgebieden), tussen de verschillende actoren (overheden, organisaties en burgers) en tussen onderscheiden landsdelen (het Westen met zijn 'overdruk' en de 'onderdruk' van het Noorden en Oosten). Hieronder geven wij een indruk van de veranderende rollen en inzichten bij een aantal betrokken actoren.

Bij de rijksoverheid zien we de volgende ontwikkelingen. Het ministerie van LNV stuurt op dit moment nationaal vooral op een drietal sporen. Spoor 1 is de inzet van geld, in de vorm van aankoop van hectaren voor de nationale Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het budget voor de Plattelandsvernieuwing (brief aan de TK, najaar 2001). Spoor 2 wordt gevormd door thema's waarbij naast geld ook programmatische pakketten worden ontwikkeld zoals Groen-in-en-om-de-Stad (GIOS) en Agrarisch natuurbeheer. Het derde spoor gaat over meer integrale regionale en gebiedsgerichte beleidsontwikkeling zoals het beleid voor de reconstructiegebieden en de ontwikkelingsgerichte landschapstrategie.

Bij het ministerie van VROM zien we de (toenmalige) RPD met name inzetten op *regionale differentiatie*, in de Vierde nota RO onder het motto *Regio's op eigen kracht*. De Vijfde nota versterkt de regionalisering van het ruimtelijk beleid. Op dit moment – zomer 2002 – is niet duidelijk in welke richting de regionalisering zich instrumenteel en operationeel zal ontwikkelen. Opmerkelijk is de paragraaf over de ontwikkeling van het beleidsterrein *Emancipatie voor kansarme groepen*. Met dit thema biedt de Vijfde

nota een opening tot het onderzoeken van kansen op het gebied van inzet van nieuw instrumentarium op sociaal-economisch en ruimtelijk gebied. Evenmin is duidelijk of het inmiddels gevormde DG Ruimte dit thema verder zal oppakken.

Het DG-Wonen van VROM stuurt op *woonmilieudifferentiatie* en *particulier opdrachtgeverschap*. De groene woonmilieus krijgen daarbij extra accent, vanwege de te verwachten zware opgave op dat gebied in de nabije toekomst (nota Mensen wensen wonen). De kans is groot dat deze beleidsthema's door het nieuwe kabinet zullen worden omarmd.

Het beleid met betrekking tot het investeringsbudget stedelijke vernieuwing (ISV) krijgt met het nieuwe kabinet mogelijk wendingen in oriëntatie en intensiteit, daartoe genoodzaakt door een meer kritische inzet van financieel instrumentarium en een herverdeling van rollen tussen betrokken actoren. Onder de lopende programma's valt het programma voor zelfstandig wonen van ouderen en gehandicapten op. Om dit programma te bevorderen subsidiëren VROM en VWS vernieuwende voorbeeldprojecten die wonen en zorg combineren.

Het ministerie van EZ ontwikkelt in het kader van de *Grote projecten* van de nota *Ontwerpen aan Nederland* het project *Werklandschappen*. Vooralsnog ziet het er naar uit dat dit programma overeind blijft. Relaties met programma's op het gebied van wonen en plattelandsontwikkeling liggen voor de hand.

Het ministerie van OCW trekt het project *Openbare ruimte in revisie*, samen met o.m. VROM en LNV in het kader van bovengenoemd programma *Grote projecten*. Ook daar staat de ontwikkeling van nieuwe inzichten op de agenda, wat betreft de toegankelijkheid en de kwaliteit van de openbare ruimte, niet alleen in de stad, maar juist ook in het landelijk gebied. Ook hier ligt aansluiting op de thema's van de plattelandsvernieuwing voor de hand.

De ministeries van LNV en VROM bereiden op dit moment (medio 2002) een *Experimentenprogramma Groen Wonen* voor. Doel van dit programma is om ervaring op te doen met de bijdrage die groene woonmilieus kunnen bieden bij de oplossing van verschillende stad-land dilemma's. Met name de spanning tussen de toenemende individuele behoefte bij de bewoners van stad en land aan een groene woon- (en werk)omgeving en de veiligstelling van de collectieve waarden van de compacte stad vormt een opgave waarvoor de inzet van de woonmilieubenadering zinvol kan zijn. Deze aanpak biedt in vele opzichten een goede aansluiting op de doelstellingen van de Verkenning Plattelandsvernieuwing van SEV.

Op provinciaal niveau is het Programma Ontwikkeling Plattelandsvernieuwing (POP) van start gegaan. In dit programma worden financiële middelen gecoördineerd ingezet om plattelandsvernieuwing projecten van de grond te krijgen. Naast het POP bestaan nog verscheidene instrumentele kaders voor de inzet van middelen in de plattelandsvernieuwing, hieronder in beeld gebracht. Daaruit blijkt dat het niet fundamenteel aan middelen ontbreekt. De wijze van inzet is echter vooral onderwerp van reflectie.

Overzicht van budgetten die ihkv specifieke programma's worden besteed aan plattelandsvernieuwing (het EU-programma Landelijk gebied) in miljoenen gulden, voor 7 jaar.

	Totaal	EU	Rijk	Regio/prov.
POP	2326	917	971	438
Reconstructie	900	372	210	318
Region.Invest.	135	45	0	90
Interreg IIIB	525	175	350	0
Leader	522	172	0	350
LIFE	56	28	21	7
Totaal	4464	1709	1552	1203

POP Nederland 2000-2006. Regiebureau POP.

Gemeenten spannen zich in voor een 'vitaal' platteland. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) bracht onlangs de beleidsagenda "Werken aan een Vitaal Platteland" uit. Daarin stelt de VNG dat "Waar het in de plattelandsontwikkeling in de basis om gaat, is dat het landelijk gebied een leefbare omgeving is en blijft voor bewoners en bezoekers, voor flora en fauna en voor nu en straks." De plattelandsvernieuwing krijgt daarin een wel zeer brede basis.

Op locatie zien we tal van initiatieven, sommige volop in bedrijf, andere nog in ontwikkeling. Vaak zijn zij 'autonoom' los van bestaande instrumentele kaders ontstaan. Vroeg of laat doen zij daarop een beroep, met name in de uitvoeringsfasen. In projecten als *Regiostudie Limburg / Landstad Deventer / Land in de stad* (uitwerking *Twentestad*) / *Hoog uit het Noorden* (Groningen, Friesland, Drente) en Groningse en Drentse *Veenkoloniën*, en in de bijdrage aan fundamentele stellingnamen zoals in *De Waarde(N) van Landbouw* en in *Communities of Practice* van Habiforum is op dit moment goed te zien hoe de praktijk van de plattelandsvernieuwing op locatie zich ontwikkelt. Verder op in deze verkenning komen wij daarop terug.

Deze projecten steunen vaak op een of meer van bovengenoemde instrumentele kaders en zijn evenzoveel laboratoria waaruit geleerd kan worden voor de toekomst. Gemeenschappelijk hebben deze projecten bijvoorbeeld dat zij vroeg of laat met het probleem worden geconfronteerd dat zij te zeer afhankelijk blijken van de subsidiestromen die aan diezelfde instrumentele kaders zijn verbonden. Tot de missie van de SEV hoort in elk geval dat in programma's de afhankelijkheid van subsidiestromen niet verder moet oplopen.

Regiostudie Noord Limburg

Gedurende 2001 heeft een in meerdere opzichten grensoverschrijdende “regio-dialoog” plaatsgevonden. Het is een zorgvuldig opgebouwd proces. In een aantal werkateliers kwamen gemengde teams uit de regio Noord-Limburg en het aanpalende Duitse gebied, met vertegenwoordigers van burgerij, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, overheden en kennisinstellingen tot een integratieproces van belangen en ruimtelijke gebiedsstrategieën. Deze

‘broedplaatsen voor plannen’ hebben tot omschrijving van een aantal breed gedragen vernieuwende projecten geleid, waarin bruggen worden geslagen tussen wensen en plannen die bij de verschillende betrokken sectoren leven. Deze projecten voor de periode 2005-2030 worden inmiddels uitgewerkt voor bestuurlijke besluitvorming.

Informatie: www.regiodialoog.nl

Land in de stad

Land in de stad is een planningsconcept waarbij regionale structuurplanning wordt benaderd vanuit het primaat van de groene ruimtelijke hoofdstructuur. Deze wordt als richtinggevend voor het gebouwde programma gesteld. Het effect is dat groen en rood eerder een vooraf bepaald evenwicht bereiken, waardoor het model van de groene parkstad dicht wordt benaderd. Op regionaal niveau wordt met *Land in de stad* in een eerder stadium dan ‘normaal’ het samenhangend programma voor stad en land in onderling verband op de beleidsagenda gezet. Het concept is in 1995 ontwikkeld door Tummers en Tummers, verder uitgewerkt door Alterra en wordt op dit moment ingezet als ondergrond voor de ontwikkeling van Twentestad en Parkstad Limburg.

Literatuur: Tummers L. en J.Tummers-Zuurmond, *Land in de Stad*. Toth 1995. - samen met J.F. Jonkhof en I.M. van den Top, *Land in de stad, een groene visie op het regionaal ontwerpen*. Alterra rapport 132. Wageningen 2000.

Hoog uit het Noorden

Gestart als een evaluatie van de Prijsvraag *Wie is er bang voor het Lege programma*, een prijsvraag van de Stichting Eo Wijers en het ministerie van VROM, heeft Hoog uit het Noorden een agenda opgeleverd voor beleidsvernieuwing in de drie noordelijke provincies, bij wijze van opmaat voor de ontwikkeling van het beleidsinstrument van het provinciale leefomgevingsbeleid. Hoog uit het Noorden is in 1998 geproduceerd door Alterra, in opdracht van de Stichting Eo Wijers en de directie Noord van het ministerie van LNV.

Literatuur: Jonkhof J.F. (red.) *Hoog uit het Noorden, een onderzoek naar de toepasbaarheid van de Vijfde Eo Wijers-prijsvraag voor de beleids- en ontwerppraktijk van Noord-Nederland*. Groningen 1998.

Jonkhof J.F. *Wonen in het noorden, analyse van de 5e Eo Wijersprijsvraag*. In Noorderbreedte Special Dorpslandschappen, Groningen 2001.

Groningse en Drentse Veenkoloniën

Uit een analyse van 10 jaar plandocumenten zijn een zeer groot aantal ideeën voor de Veenkoloniën naar voren gekomen, die de duurzame ontwikkeling en kwaliteit van de leefomgeving ten goede zouden komen. Door deze bestaande ideeën te bundelen en elkaar zodoende te laten versterken is een aanzet geleverd voor een nieuwe Agenda voor de Veenkoloniën. Hierbij zijn 4 thema's naar voren gekomen: de Kamstad, de Water-as, Multifunctioneel landschap en Sectorale versterking. Aanbevelingen zijn gedaan om deze ideeën sterker te verankeren: in het ecologisch systeem, in het economisch en technisch functioneren, en in de samenleving.

Literatuur:

van den Berg, L.M. en G.E. Blom, *Naar een agenda voor de Veenkoloniën; analyse van ruim 10 jaar ideeën*. Alterra-rapport 349, 2001

Waarde(N) van landbouw

Tussen mei en september 2001 heeft een breed samengestelde taskforce van Wageningen UR de veranderingen in beeld gebracht die den landbouw in Nederland de komende jaren zal moeten ondergaan opdat we er (opnieuw) trots op kunnen zijn. Een landbouw die aansluit bij de veranderende waarden in de samenleving. Er zullen nieuwe gedeelde en nieuwe betwiste waarden zijn, waardoor ruimte nodig blijft voor experimenten, onzekerheden en (herstel van) fouten. Hoe komen de veranderingen in de landbouw daarbij tot stand? De taskforce heeft 4 aspecten van verandering benoemd: ontstaan van *nieuwe allianties*, die *experimenteerruimte* krijgen. De processen in de landbouw dienen weer voor iedereen *inzichtelijk* te worden. Dit geldt ook voor de vernieuwingsprocessen zelf, waardoor die recht hebben op een actieve *stimulering en bescherming*. De wetenschap heeft een centrale rol in het initiëren en faciliteren van veranderingsprocessen en de discussies daarover. Wetenschap is niet 'waardenvrij' en kan dus beter de vaak impliciet aanwezige waarden expliciet maken: interdisciplinair en samen met ervaringskennis binnen en buiten de landbouw.

Literatuur:

Taskforce Waardevolle Landbouw, *Naar een waardeNvolle landbouw*, Wageningen UR, Wageningen 2001.
www.wur.nl/WageningenAteliers

3 Thema's en strategieën: preventie en innovatie

Hierboven is een globale schets gegeven van de omgeving waarin het thema plattelandontwikkeling is gesitueerd. In deze Verkenning stellen wij voor dat de SEV daarin een positie kiest die aansluit op de sterke punten van de SEV: het werken met interactieve thematische programma's, in een experimentele setting met een sterke communicatieve output. Wij stellen voor dat de SEV een actieprogramma ontwikkelt waarin het koppelen van rode en groene beleidsthema's centraal staat. De bepaling van de thema's voor een dergelijk programma vereist bijzondere aandacht.

Bij de voorbereidingen voor de Verkenning is een workshop georganiseerd waarop de thema's voor het programma zijn geïnventariseerd (zie verslag Workshop 1, bijlage I). Het resultaat van de workshop laat in de eerste plaats zien dat het debat in de plattelandvernieuwing – ondanks veel verbale instemming met functiemenging, integratie en afstemming - vaak nog eenzijdig gaat over vernieuwen van / aanvulling met / herschikking van groene functies. Nog te vaak zijn acties in de groene ruimte gericht op “*hetzelfde beter te doen*”. Het besef dat rode functies wel degelijk een bijdrage leveren is zwak. De workshopresultaten laten dan ook in tweede instantie zien dat SEV een boodschap kan brengen: in de plattelandvernieuwing “*nieuwe dingen goed doen*”. Maar: de stap zetten van *verbeteren* naar *innoveren* vraagt om grote inspanning, er zullen veel weerstanden moeten worden overwonnen. (De Jonge en Jonkhof, Sturen door stimuleren, 2002). De bestaande beleidskaders bieden mondjes maat ruimte voor innovatie, vaak onder strenge randvoorwaarden (Vijfde nota RO, Structuurschema Groene Ruimte 2).

De inventarisatie gaf aanleiding voor toespitsing op de volgende thema's:

Prioritaire thema's

1. Woonvormen die aansluiten op de verbrede plattelandontwikkeling
2. Combinaties van groen wonen en zorg
3. Combinaties van groen wonen / groen werken die aansluiten op de nieuwe opgaven voor het waterbeleid

Daarbij is aangetekend dat deze thema's niet exclusief zijn. Wanneer maatschappelijke ontwikkelingen aanleiding geven tot nieuwe keuzen, zal dat het huidige programma niet in de weg moeten staan.

Aandachtsthema's

1. Toepassing van ICT in relatie tot nieuwe combinaties van woonvormen en diensten
2. Meekoppelen met de ideeënvorraad van het Innovatieprogramma Stedelijke Vernieuwing IPSV
3. Innovatief, flexibel en demontabel bouwen
4. Instrumentele vernieuwing

In dit kader geven wij een indruk van het veld waarin de SEV kan opereren. Het werkkerrein van de SEV kan in vier handelingsperspectieven geplaatst worden, die zich volgens onderstaand diagram tot elkaar verhouden.

Met Conserverings- en Preventiestrategieën wordt het bestaand erfgoed verstandig en overwogen beheerd. Beide strategieën situeren we in het domein van het *Laten*, dat wil strategieën die direct of indirect gericht zijn op behoud, op erfgoed, op bewaken, op het niet-ontwikkelen: het *Laten* domineert hier over het *Doen*.

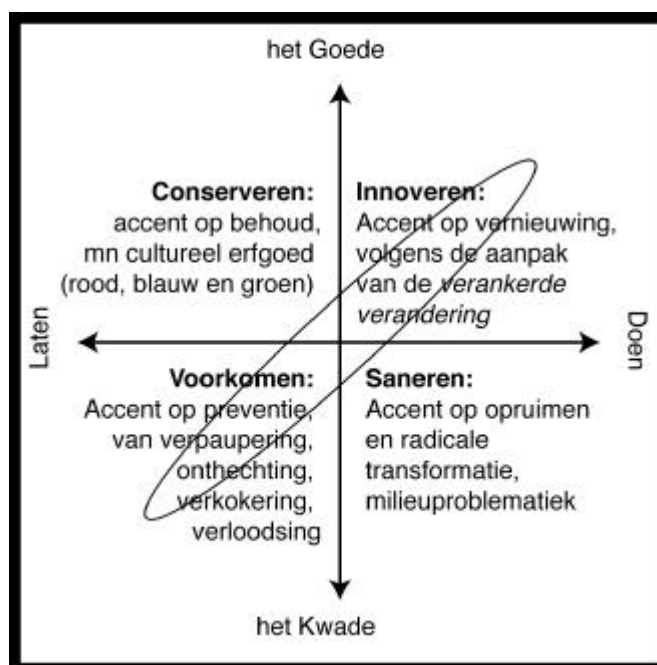
Met de Sanering- en Innovatiestrategieën gaat het om ingrijpende transformaties, de eerste vaak ten dienste en voorafgaand aan de tweede. Deze strategieën situeren we in het domein van het *Doen*, dat wil zeggen strategieën die direct of indirect gericht zijn op ingrijpen, ontwikkelen, transformeren.

De missie van de SEV beschrijft, zo stellen wij, een diagonaal in het diagram. Zij is zowel geconcentreerd op de Preventie-strategie uit het domein van het *Laten* als op de Innovatie-strategie uit het domein van het *Doen*. Voorkomen als opgave van het *Kwade Laten*. Innoveren als opgave voor het *Goede Doen*. Deze combinatiestrategie is sterk ruimtelijk georiënteerd, in tegenstelling tot de andere combinatie (Conserveren + Saneren) die meer in milieubeleid is ingebed.

Vertaald naar de opgaven voor de plattelandsvernieuwing:

- **Preventie:** preventiebeleid mbt voorkomen van verval, hergebruik van cultureel erfgoed door nieuwe functies te faciliteren
- **Innoveren:** laten zien hoe sociaal-culturele / economische dragers bijdragen aan behoud van structuren in platteland; ontwikkelen van eigentijdse vormen van streekeigenheid; ideeën voor stedelijke / stad-gerichte vormen van landbouwbedrijvigheid.

De opgave voor de SEV is om die actoren te identificeren die zich rond deze twee strategieën bewegen en voor deze actoren een faciliterend en stimulerend programma ontwikkelen.

Naar: P.J.A.M. Smeets, P.L. Dauvellier en J.F. Jonkhof, Ruimte als voorraad, achtergrondrapport bij de Ruimtelijke verkenningen 1996. RPD 1996.

4 Mogelijkheden in een concreet gebied: 'Landstad Deventer'

In het kader van deze Verkenning is bij wijze van pilot een aantal gesprekken gevoerd met belangrijke actoren met betrekking tot de plattelandsvernieuwing rondom Deventer (zie bijlage 2). De vraag is gesteld wat de rol van de SEV zou kunnen zijn in het lopende proces. We maken hier onderscheid in een rol 'op locatie' en een meer generieke rol.

SEV op locatie

Alle respondenten die betrokken zijn bij deze pilot waarschuwen tegen het aandragen van weer nieuwe ideeën of het herhalen van de discussie over eerdere, vèrgaande plannen. Waarin de SEV goed zou kunnen functioneren is het aandragen van extra *impulsen*, daar waar oplossingen kennelijk weten door te breken. Hoe je bij voorbeeld:

- vrijkomende agrarische gebouwen op innoverende wijze zou kunnen hergebruiken en/of verbouwen, ook voor woondoeleinden
- kapitaalstromen van stad en land zou kunnen samenbrengen ter ondersteuning van agrarische starters met een vernieuwend bedrijfsplan
- voor een nieuwe wijk de groene omgeving door de opbrengsten van 'rode' investeringen duurzaam kunt inrichten en beheren
- functiecombinaties (wonen-werken, wonen-zorg, wonen-dienstverlening, met inzet van ICT) kan realiseren met innoverende inzet van bestaande regelgeving

SEV Generiek

De SEV kan zeer flexibel opereren op de 'markt' van ideeën en initiatieven rond plattelandsvernieuwing. Dit in tegenstelling tot overheden die nieuwe instrumenten moeten ontwikkelen. Van dat voordeel kan de SEV gebruikmaken. De SEV kan bijvoorbeeld zelf het initiatief nemen tot een innovatieprogramma, wat voor overheden een zeer complex aangelegenheid is. Zo'n programma kan dan aansluiten op de instrumentele kader van de (rijks)overheden wanneer die zover zijn. De SEV zou zich in het bijzonder kunnen richten op een dergelijke rol en de actoren in het proces bevragen op hun behoefte aan ondersteuning. Dit levert een visie op op de thema's en samenwerkingspartners die zich in het proces aandienen. In deze visie liggen de kansen voor de SEV in een *platformrol*, vergelijkbaar met de rol van de SEV rond het IPSV: het geheel is meer dan de som der delen, met name door meer aandacht voor interactie tussen actoren van stad en land.

In de pilot Landstad Deventer liggen de kansen als het ware voor het grijpen. Het ontbreekt in de institutionele wereld van de "groene" ruimte aan een dergelijke platform-positie. Er zijn weliswaar veel groene kenniscentra waar reflectie en kennisuitwisseling centraal staat. Maar deze hebben in eerste instantie een relatief *intern* oriëntatie binnen die groene wereld. Er is dus behoefte aan een echte centrale positie op gebied van innovatief handelingsperspectief, met een *extern* en *communicatief* gerichte oriëntatie.

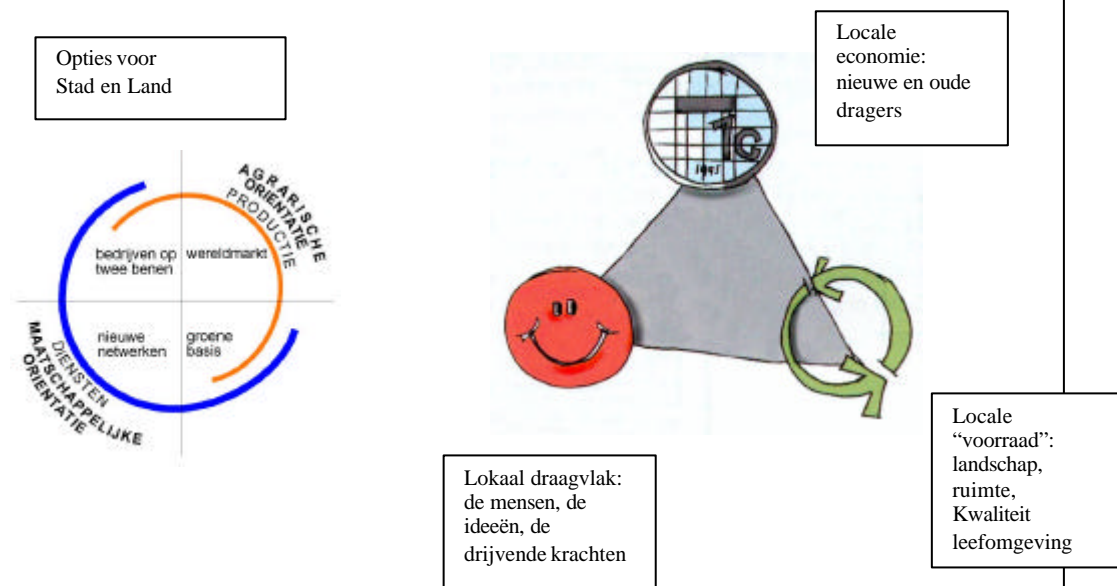
Intermezzo: De SEV als partner in een ontwikkelingsbedrijf

Ervaringen met het project Landstad Deventer

De aanleiding voor Landstad Deventer ligt in de gemeentelijke herindeling (Deventer + Diepenveen), een goed moment om in de regio de ruimtelijke, sociale, economische en bestuurlijke perspectieven opnieuw te verkennen en ter discussie te stellen. Er was behoefte onder de deelnemers aan die discussies aan een innoverende aanpak. Het resultaat kreeg de vorm van het concept van de “*verankerde verandering*”, dat wil zeggen een strategie waarin transformatieprocessen op locatie worden verankerd vanuit de bestaande en in interactieve communicatietrajecten gegroeide percepties en al goed functionerende maatschappelijke kaders. Onder verankering wordt bijvoorbeeld verstaan het stimuleren van uiteenlopende positief meekoppelende lokale processen zoals het al lang goed ingebedde *nabuurship* en de inzet van lokale “ontwikkelingsbedrijven”, bijvoorbeeld de *Stichting IJssellandschap*.

Het Ontwikkelingsbedrijf

Zo'n ontwikkelingsbedrijf kan zich ontwikkelen tot *interface* voor de communicatie - in twee richtingen! - tussen de verschillende actoren die beleidsverantwoordelijkheid dragen en degenen die de belangen van bewoners, gebruikers en consumenten vertegenwoordigen. Hieronder in beeld gebracht:

Naar: Project Landstad Deventer. Alterra, 2001.

5 Werkwijze: het experiment

Naar aanleiding van bovenstaande inzichten trekken wij de volgende conclusies met betrekking tot de te volgen werkwijze. Wij adviseren de SEV een *Experimentenprogramma Groen Leven* in leven te roepen. Zo'n programma moet aan twee essentiële randvoorwaarden voldoen:

1. een ruim aanbod van innovatieve initiatieven en
2. een goede receptie van de leerervaring uit de experimenten door de betrokken beleidskaders
3. aansluiten op verwante programma's

Voorwaarde 1

Deze voorwaarde kan worden gerealiseerd door maximale inspanning om innovatie te bereiken aan de bron: op locatie. Daartoe adviseren wij de SEV om een aantal pilots te starten met een experimenteer status. Respondenten geven desgevraagd een aantal suggesties (bijlage 2): naast Landstad Deventer noemen zij het de Dorpsontwikkelingsplanning in het Hunzedal, verdere uitwerking van het plan Goudplevier en de kop van Noord-Friesland (Elerie), verschillende projecten die de Vakgroep Rurale Sociologie in Wageningen heeft opgezet (Van der Ploeg).

Ons voorstel is om als eerste optie de pilot Landstad Deventer op te zetten. Tweede optie: wanneer het Experimenten programma Groen Wonen op de rails staat kan de SEV samen met VROM en LNV de opgave voor het programma mede opstellen, met inbreng van de initiatiefnemers van de hierboven genoemde projectvoorstellen.

Voorwaarde 2

Deze voorwaarde kan worden gerealiseerd door de experimenten organisatorisch in de bedden bij de verantwoordelijke beleidskaders. Wij adviseren de SEV zich in te spannen om met VROM, LNV, VWS en EZ daarover maatwerk afspraken te maken, in eerste instantie geagendeerd door het proces van de afzonderlijke pilots. Wij stellen voor dat de SEV samenwerking zoekt met kennis en expertisecentra die op dat terrein pionierswerk achter de rug hebben, zoals bijvoorbeeld het Brede Overleg Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) (regionaal), Innonet (landelijk) en het Netwerk Groen Wonen (project Groen Wonen). De SEV kan overigens ook zelf in het 'gat' stappen en zich als knooppunt van een nieuw expertisenet ontwikkelen, mogelijk onder een nieuwe naam (Stuurgroep Experimenten Groen Leven)?

Voorwaarde 3

Dit Experimentenprogramma zal in belangrijke mate sporen met het Experimentenprogramma Groen Wonen dat wordt voorbereid door VROM en LNV (zie par. 2). Beide initiatieven kunnen elkaar versterken.

Het Experimentenprogramma Groen Wonen start met een prijsvraag om combinaties van ideeën, locaties en projectontwikkelaars bij elkaar te krijgen. Voor het Experimentenprogramma Plattelandsvernieuwing is die combinatie niet perse aan de orde. Het starten van pilots maakt het mogelijk om steeds de juiste actoren in specifiek *maatwerkverband* bij elkaar te brengen.

Leidraad voor een maatwerkstrategie kan worden afgeleid van de strategie die Van der Ploeg (zie bijlage 2) voorstelt wanneer hij schetst hoe op lokaal niveau milieus ontstaan die oplossingen kunnen genereren. Hij maakt onderscheid in drie soorten oplossingen. De eerste soort wordt gevormd door oplossingen die gebruik maken van extra energie, verbeeldingskracht en speelruimte (extra 'agency') in de aanwending van bestaande middelen, instrumenten en mogelijkheden. De tweede soort oplossingen beoogt het bereiken van dezelfde doelstellingen, maar nu met andere middelen, nadat geconstateerd is dat de oplossingen van de eerste soort niet van de grond zijn gekomen, doordat de gangbare routines niet doorbroken konden worden. Ten slotte de zwaarste trap, de oplossingen die door de bestaande regelgeving en procedures ernstig worden belemmerd – ook na grondig testen van oplossingen uit de vorige gereedschapsdoos. In zulke gevallen is ontwikkeling van nieuwe inzichten nodig, zowel wat betreft de analyse van de problematiek als het ontwerp van nieuw instrumentarium en nieuwe strategieën. Van der Ploeg biedt in elk geval aan - en met hem ook andere respondenten (Petrus, De Haas) – om met name voor deze trap met de SEV mee te willen denken over voorbeeldmatige thema's en locaties. *Bron: Academische Reflecties, de Wetenschap aan het woord over de Vijfde nota. VROM 2002.*

Dorpsontwikkelingsplanning in het Hunzedal

Dit project vormt een uitwerking van het project *Dorpslandschappen*, onderdeel van het programma *NOORDXXI*, dat is opgezet ihkv het internationale project *Quality by Identity, beyond traditional spatial and economic development*, Interreg IIC.

Doel is om de verbrede plattelandontwikkeling te initiëren vanuit de schaal van de dorpsontwikkeling van onderop. Niet de teloorgang en stagnatie van het platteland staat centraal in dit project, maar eerder behoud van identiteit midden in de dynamische praktijk van de maatschappelijk vernieuwing. Het project heeft een reeks nieuwe interpretaties van plattelandontwikkeling, visies en ontwerpen opgeleverd, veelal in de vorm van voorbeeldprojecten en voorbeeldinitiatieven. Voor het Hunzedal zijn concrete perspectieven op locatie geschetst in het verlengde van bovenstaande doelstellingen en waarin een nieuwe typologie van dorpswonen in een sociaal-culturele context is ontwikkeld. Literatuur:

Reeks *Dorpslandschappen, deel 1 t'm 6* Special Noorderbreedte, Groningen 2000-2001. In Deel 6 J.N.H.Elerie, *Dorpslandschappen als kader voor regionale vernieuwing*.

Goudplevier

Van oorsprong (1992) een natuurontwikkelingsproject van Natuurmonumenten, gericht op het herstel van het Drentse Mantingerzand, het Hullenzand, Martensplek en het Lentsche Veen. Dankzij een landelijke actie heeft Natuurmonumenten grond in de omgeving gekocht met de bedoeling er 1 groot aaneengesloten natuurgebied van te maken van ongeveer 1100 hectare. Momenteel wordt het project ingebed in een bredere context van platteland vernieuwing om te voorkomen dat het gebied een geïsoleerd natuurgebied blijft, afhankelijk van externe financiering.

6 Agenda voor de SEV

Openstaande keuzen: verdiepen of verbreden

Alvorens te starten met een experimentenprogramma staat de SEV nog voor een aantal keuzen:

1. Nadere beperking tot een voorkeursthema: is de aanwijzing van 3 thema's niet te veel gevraagd?

Uit de gevoerde gesprekken (zie bijlagen) blijkt (voorlopig) dat de keuze voor deze thema's wordt ondersteund, zij het dat de mening over de mate waarin het accent valt op stedelijke thema's uiteenloopt. Er is behoefte aan het aangeven van de samenhang tussen de thema's (Borgstein) en aan het helder aangeven van de relaties tussen wonen en andere functies (De Haas, Regio Deventer).

2. Selectie van een voorkeursregio: ligt de Deltametropool als overdruk-gebied voor de hand vanwege de cumulatie van problemen en daarmee ook van de oplossingen? Of liggen de kansen juist meer:

- in de *randen* van het beleid, zoals bijvoorbeeld de stedenring of
- verder in de gebieden met overdruk en
- op instrumenteel vlak, bijvoorbeeld de raakvlakken van de ruimtelijke ordening met het sociaal-economisch of sociaal-cultureel beleid.

Uit de gesprekken blijkt (voorlopig) een zekere tweespalt: zowel steun voor een accent op de Deltametropool (DLG, Petrus e.a.), vanwege de cumulatie van kansen, als voor een accent op 'onderdrukgebieden' (Elerie), vanwege de verwachte 'rust' die een experiment nodig kan hebben. Opmerkelijk is wat dit betreft de insteek van de VNG (zie kader). De VNG pleit voor maatwerk in de periferie en voor ondersteuning van starters in de sterk verstedelijkte gebieden.

De VNG pleit ervoor samen met het Rijk te zoeken naar creatieve oplossingen, door bijvoorbeeld voorzieningen te combineren, of beter gebruik te maken van ICT toepassingen. Volgens de VNG is wonen in het landelijk gebied niet in evenwicht. De trek naar de plattelandsgemeenten rondom de grote steden is groot, met stijgende huizenprijzen als gevolg. Starters vanuit de 'eigen bevolking' kunnen aldaar dan ook nauwelijks een geschikte woning vinden. In de periferie is dit probleem juist omgekeerd: doordat bijvoorbeeld de werkgelegenheid in de omgeving zeer laag is, trekken jongere mensen juist uit deze kernen weg. De VNG vindt, dat gemeenten de gelegenheid moeten krijgen meer maatwerk voor woonbeleid te ontwikkelen. De Huisvestingswet biedt gemeenten momenteel te weinig mogelijkheden hiertoe. In de beleidsagenda stelt de VNG voor de financieringsstromen gericht op het platteland te vereenvoudigen. Momenteel kunnen gemeenten gebruik maken van tal van aparte regelingen en subsidies, maar dit is een onoverzichtelijk geheel. De VNG pleit dan ook voor een integraal Investeringsbudget Plattelandsvernieuwing, naar voorbeeld van het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing.

Bron: VNG, augustus 2002.

3. Ligt het experimentenprogramma midden in de core-business van de SEV of verbreedt de SEV zijn core-business? Ten koste van welk ander lopend Thema? Uit de gesprekken blijkt (voorlopig) dat het initiatief van de SEV breed zal worden ondersteund. De vraag vormt voor de SEV een belangrijk intern beslispunt.

4. Inzet op een Experimentenprogramma Groen Leven vereist verbreding van het *Rode SEV* netwerk tot een *Groen-Rood* netwerk. Dit vraagt extra inspanning van de SEV. Uit de gesprekken blijkt (voorlopig) dat de SEV van verschillende kanten steun kan verwachten (De Haas, DLG), omdat er behoefte is aan de vervulling van de positie die de SEV kan innemen (Starkenburg, Van der Schraaf).

Literatuur

Ministerie van VROM, Vierde nota over de ruimtelijke ordening, deel III. Den Haag 1994.

P.J.A.M.Smeets, P.L.Dauvellier en J.F.Jonkhof, Ruimte als voorraad, achtergrondrapport bij de Ruimtelijke verkenningen 1996. RPD 1996.

Jonkhof J.F., red. Hoog uit het noorden, evaluatie Eo Wijersprijsvraag Wie is er bang voor het lege Programma. Stichting Eo Wijers, Alterra, 1997.

Ministerie van LNV, Plattelands Ontwikkeling Programma Nederland 2000-2006, Utrecht 2000.

Brinkhuijsen, M. & J.[M.] de Jonge: Landstad Deventer: op zoek naar ankers voor verandering. Stedeb. ruimtel. Orden. 81 (2000), 4 Suppl.: 17-23.

Ministerie van OCW, Ontwerpen aan Nederland, noot over het architectuurbeleid 2001-2006. Zoetermeer 2001.

Ministerie van VROM, Mensen wensen wonen, Nota Wonen. Den Haag 2001.

Jonge, J.M. de: Zorgzaam groen wonen; een verkenning van kansen voor het combineren van wonen, zorg en groen. Wageningen, Alterra, 2001. Alterra-rapport 133, 54 blz.

Ministerie van LNV, Tweede structuurschema Groene ruimte. Den Haag 2002.

Ministerie van VROM, Ruimte maken, ruimte delen, Vijfde nota over de ruimtelijke ordening, deel III. Den Haag 2002.

Anon., Pleidooi voor de openbare ruimte, de opgave verkend. VROM, OCW, LNV, Den Haag 2002.

Anon., Werken aan een Vitaal Platteland VNG. 2002.

De Jonge J.M. en J.F.Jonkhof, Sturen door stimuleren, terugkijken en vooruitblikken., Alterra 2002., Sturen door stimuleren, 2002.

Anon., Academische Reflecties, de Wetenschap aan het woord over de Vijfde nota. VROM 2002.

Referenties Plattelandsvernieuwing / Alterra onderzoek

- Rienks, W.A. & L.M. v.d. Berg: Een grondbank voor multifunctioneel agrarisch gebruik: voorstel voor 'de duinboeren' bij Tilburg. Wageningen, Alterra, 2000. Alterra-rapport 055, 31 blz.
- Bethe, F.H.: Omgevingsvisie Midden-Brabant; boeren in een rood en groen decor. [Wageningen], Alterra, 2000, 83 blz.
- Pleijte, M., R.P. Kranendonk, F. Langers & Y. Hoogeveen: WCL's ingekleurd; monitoring en evaluatie van het beleid voor waardevolle cultuurlandschappen. Wageningen, Alterra, 2000, 80 blz.
- Geleuken, B. van, S.[S.H.] Ligthart & M. Pleijte: Reconstructiewet van kracht; lokaal draagvlak botst met nationale regie. ROM Mag. 19 (2001), 1/2: 21-23.
- Ploeg, B. van der: Van productieboer naar plattelandsondernemer in het Veenweidegebied bij de Randstad. In: H. de Haan, T. Mol & G. Spaargaren (red.), Het precaire evenwicht tussen distantie en betrokkenheid; opstellen aangeboden aan A.T.J. Nooij ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar van Wageningen Universiteit. Wageningen, Wageningen Universiteit, 2001, blz. 57-85.
- Jókövi, E.M.: Agrarisch ondernemerschap in de groene ruimte 2015/2020; een inventarisatie van maatschappelijke behoeften en mogelijkheden voor agrariërs. Wageningen, Alterra, 2001. Alterra-rapport 225, 84 blz.
- Cox, D.O., M.G.G. Neven & C.M. Volker: Gammakennis voor de groene ruimte; evaluatie van onderzoeksprogramma 314 Mens en draagvlak in de groene ruimte. Wageningen, Alterra, 2001. Alterra-rapport 239, 267 blz.
- Ploeg, B. van der: Het weigevoel in het Groene hart van de Randstad; een studie onder melkveehouders in het westelijk veenweidegebied naar hun bereidheid en mogelijkheden zich te ontwikkelen van productieboer tot plattelandsondernemer. Wageningen., s.n., 2001, 213 blz.
- Ploeg, B. van der: Farm families as local environmental managers?: a case study on wider farm development. In: H. Tovey & M. Blanc (eds.), Food, nature and society; rural life in late modernity. Aldershot (UK) etc., Ashgate, 2001, pp. 181-207.
- Stijnen, D.A.J.M. & C.M. Volker: Cases ECR-Koelvers en Nederweert. Den Haag, Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, 2001. Rapportnr. 01.3.006, 77 blz.
- Stortelder, A.H.F., R.A.M. Schrijver, H. Alberts, A. van den Berg, R.G.M. Kwak, K.R. de Poel, J.H.J. Schaminée, I.M. van den Top & P.A.M. Visschedijk: Boeren voor natuur; de slechtste grond is de beste. Wageningen, Alterra, 2001. Alterra-rapport 312, 127 blz.
- Volker, C.M.: Plattelandsontwikkeling in Nederland; schone schijn of echte vernieuwing? Spil (2002), 179/180: 18-22.

Informatie:

www.sev.nl
www.plattelandsvernieuwing.nl
(www.habiforum.nl)
www.gios.nl
www.vng.nl
www.IPSV.nl
www.groenwonen.alterra.nl

Bijlage 1 Tussen 'verbeteren' (=dingen beter doen) en 'vernieuwen' (=betere dingen doen) (Workshop 14 maart 2002, Alterra)

Dingen verbeteren <<<<	<<	>>	Betere dingen >>>>
<ul style="list-style-type: none"> • Reconstructie gebieden met intensieve veehouderij grootschaliger en integraler aanpakken • Reconstructie gebieden met intensieve veehouderij grootschaliger en integraler aanpakken • Verwijderingsbijdrage voor nieuwe gebouwen en 'groene ruimte tax' • Associëren met Belvédère • Benutting (en versterking/ behoud) van sociale cohesie in landelijke gebieden • Verbetering catalogus-bouwen (boerderettes) en erfbeplanting, streekeigenheid • Vertaling collectieve waarden van een gebied in veiligstelling van passend beheer ervan • 'Programma beheer' meer richten op toegankelijkheid en aantrekkelijkheid voor passanten (dus minder eenzijdig natuur-gericht!) 	<ul style="list-style-type: none"> • Begeleiding functieverandering vrijkomende agrarische gebouwen 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren meervoudig ruimtegebruik in de tijd (MVR: etmaal, week, seizoen) • Organiseren van tijdelijke woonvormen en werkplekken (=voorbeeld van MVR) • Boerenmarkten in de stad • GPS-veehouderij 	<ul style="list-style-type: none"> • Combineer reconstructie met vrije woning-contingenten en stichting van nieuwe dorpen • Toegankelijkheid, aantrekkelijkheid en beheer openbare ruimte buiten de stad • Nieuwe sociale arrangementen mbt beheer groene ruimte • Nieuwe co-operaties mbt diensten aan de stad • Onthekking van het groen in en om de stad • Stimulering privé natuur • Ruimte-voor-water en woonwensen samenbrengen in netwerkstad • Asphalt-sanering / ontharding wegennet

Dingen verbeteren	<<	>>	Betere dingen
<<<<	<<	>>	>>>>
<ul style="list-style-type: none"> • Herstructurering dorpen met vooral veel goedkope woningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Multifunctionele boerderij • Net als in stad de 'grijze economie' meer mogelijkheden bieden • Samenbrengen van kassenbouw met nieuwe woonvormen en bedrijvigheid 	<ul style="list-style-type: none"> • 'Gated communities' maar vooral ook nieuwe ('ungated') woongemeenschappen • Nieuwe technieken voor mobiliteit die milieudruk op landelijk gebied verlagen • Meer-generatie woonvormen (clusters met ruimtelijke kwaliteit: 'Staphorst-model') • Autarkische bouwvormen (wonen en werken) • Wonen bij werkgever (woon-werk milieus) 	
	<p>ICT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Computers voor dienstverlening (leergroepen voor digi-analfabeten!) • Nieuwe dorpscafés: met digitale faciliteiten • Multifunctionele zendmasten (ontwerp) • Mobiele medische zorg en winkels op maat • Winkelloos platteland • Internationale markt voor tijdelijke woonvormen • Veiligheid zonder hekken (videobewaking) 		

Bijlage 2 Verslag Interviews met sleutelinformanten

Deelnemers aan de gesprekken / interviews

Prof dr J.D. van der Ploeg, WAG-UR,
Hoogleraar vakgroep Rurale Sociologie, Wageningen University Research
Gebouw 201, Postbus 8130,
6700 EW Wageningen

Ir. M.H. Borgstein,
Onderzoeker landelijk gebied LEI,
Postbus 29703,
2502 LS Den Haag

Drs W. van der Schraaf,
Beleidsambtenaar beleidsterrein Wonen
Ministerie van VROM-DGWonen IPC 270
Postbus 30941,
2500 GX Den Haag

Drs F. Kuiper,
Stichting In Natura
Postbus 649,
2003 RP Haarlem

Dr J.N.H. Elerie
Cultuurhistorisch geograaf
Vereniging BOKD Assen
Oostersingel 21a
9401 JZ Assen

Dr W. de Haas,
Senior beleidambtenaar DLG-utrecht,
Postbus 20021
3502 LA Utrecht

Ir P.W.F. Petrus,
Projectleider Landelijk gebied
VROMraad,
Postbus 30949, IPC 105
2500 GX Den Haag

Vertegenwoordigers Landstad Deventer

- Dhr J. Starckenburg, Directeur Stichting IJssellandschap.
- Dhr H. Bottenberg, coördinator landelijk gebied, gemeente Deventer
- Mw J. van Bruggen, wijkambtenaar, gemeente Deventer
- Mw H. te Grotenhuis, Directeur Provincie Overijssel
- Dhr G. van Santen, Directeur Stimuland Overijssel

De interviews zijn gevoerd aan de hand van vier vragen. Hieronder zijn de reacties per vraag weergegeven

1. Algemeen oordeel

Wat is Uw oordeel over deze verkenning? Kunt u instemmen met de genoemde prioritaire thema's en aandachtsgebieden?

De Haas

Eens met keuze voor preventie en innoveren.

Eens met keuze voor Thema 1: wonen is de *echte* plattelandsvernieuwing

Eens met Thema 2: nog veel inzet voor innovatie nodig, contacten met groene wereld en zorgsector verder ontwikkelen

In Thema 3 zitten 2 thema's: groen wonen / ondernemen en groen wonen rond water (groen en blauw)

Elerie

De thematiek is complex benaderd, te weinig vanuit een regionaal perspectief. Experimenten moeten vanuit de vraag in het gebied zelf worden opgezet. Dat blijkt nog te weinig uit het voorstel.

Petrus

Geef aan hoe de SEV meerwaarde kan bieden tov bestaande actoren in het plattelandsbeleid. Welke plek zal de SEV in het netwerk weten te veroveren? Experimenten is core-business, maar plattelandvernieuwing kent heel andere thema's dan stedelijke vernieuwing

Borgstein

Eens met thema's, wel graag in relatie tot elkaar plaatsen

Vertegenwoordigers Regio Deventer

In prioritaire thema's klinkt het wonen te ver door. Men denkt in eerste instantie aan verbrede agrarische bedrijven, waarin zorg een belangrijke rol kan spelen. De mogelijkheden om jonge ondernemers (al dan niet agrarisch) nieuwe kans te bieden op het platteland moeten benut worden. De aandachtsthema's instrumentele vernieuwing en innovatief, flexibel en demontabel bouwen spreken bij iedereen zeer aan. Daarbij gaat het bij de instrumentele vernieuwing vooral om garanties van continuïteit voor initiatieven die in de regionale doelstellingen passen, bijvoorbeeld duurzame financiering voor een landschapszorg systeem. Het gaat ook om structuren tussen stad en landbouw, waarin boeren gezamenlijk optrekken in plaats van ieder voor zich.

2. Thema's en accenten

Er is discussie over de vraag of de SEV het accent moet leggen de Deltametropool omdat daar belangrijke ingrijpende nieuwe opgaven liggen, dan wel op overig Nederland (bijvoorbeeld het Noorden) omdat daar relatief meer mogelijkheden liggen voor experimenten 'in de luwte' van het beleid. Wat zou u adviseren?

De Haas

Voorkeur voor accent op Deltametropool. In zulke overdrukgebieden is sprake van zowel *vraag* naar wonen en werken en zorg in het landelijk gebied als *aanbod* van grond en onroerend goed, vanuit de onderdruk staande landbouw. In het Noorden is dit veel minder het geval

Elerie

De Deltametropool benadering benadrukt de visie op het platteland als een perifeer gebied. Dat is een onderschatting van de toekomstwaarde van het platteland.

Voor een experiment is aan te raden om eerst de luwte op te zoeken. Zelfs Landstad Deventer is feitelijk nog te stedelijk voor een experiment plattelandsvernieuwing.

Voorstel: neem de Kop van Noord-NL (Friesland). Daar ligt de combinatie van opgaven: volkshuisvesting, milieu en verbreding van plattelandsfuncties

Adviseert om accent te leggen op de thematiek van plannen voor de Kleine Schaal, daar gaat het vaak mis (voorbeeld: de dorpsuitbreidingen, de lintbebouwing, maatwerkoplossingen op locatie)

Petrus

Vgl Advies Sterk en Mooi Platteland. Vermijd polarisatie tussen westen en overig NL. Maak onderscheid in drie gradaties van problematiek: overdrukgebieden (accent op reguleren van dynamiek) / overloopgebieden (accent op begeleiden nieuwe ontwikkelingen) / onderdrukgebieden (accent op stimuleren nieuwe ontwikkelingen) en kies voor pilots volgens die structuur. Let daarbij ook op de samenhang tussen de drie thema's, met name wat betreft woon-werkrelaties en recreatieve relaties.

Borgstein

Verwacht meest kans op succes in Deltametropool-projecten, omdat in de Deltametropool de meeste 'vraag' is naar de prioritaire thema's.

Vertegenwoordigers Regio Deventer

In de regio komen zowel 'overdruk' als 'onderdruk' voor. Voor beide situaties wordt assistentie van de SEV op prijs gesteld. Enerzijds is er het meekoppelen van 'groen' bij toekomstige uitbreidingen van de stad en het integreren van de 'vernatuurlijkte' beekdalen in de stedelijke structuur. Anderzijds zijn er perifere gebieden waar de agrarische gebruikswaarde stagneert en nieuwe economische dragers gewenst zijn.

3. *Beleid*

De SEV is ervaren in het verkennen van de grenzen tussen het vigerend beleid en beleidsvernieuwing. Waar liggen volgens u de beste kansen voor de SEV als het gaat om platteland vernieuwing: aan de kant van het verbeteren van het vigerend beleid of die van de bijdrage aan de beleidsvernieuwing?

De Haas

Ziet een ander dilemma: wil de SEV echt als “projectontwikkelaar” participeren in de experimenten of alleen met geld experimenten uitlokken? De platformrol hangt een beetje tussen de twee polen van dit dilemma.

Een nieuwe opgave: welke partij brengt de verschillende overheden op één lijn? Dit is vaak moeilijker dan verankering in een gebied bereiken!

Elerie

Adviseert de SEV om dichterbij de Nota Mensen wensen wonen te blijven. Wijst op het Hoofdstuk Wonen in het landelijk gebied (deel 1, H9). Daarin staan differentiatie en regionale benadering meer centraal. Ook is de trits fysiek – economisch – sociaal daar helder verwoord.

Adviseert samenwerking met DLG, met name rond kavelruil-oplossingen.

Adviseert na te denken over toepassing van subsidiariteit-principes ivm uitwerking van beleid mbt tot ruimtelijke kwaliteit.

Petrus

Keiharde voorwaarde voor succesvolle experimenten is inbedding *vooraf* in de beleidsontwikkeling en niet vrijblijvend achteraf (les van StIR en Voorbeeldplannen Vierde nota). Dat wil zeggen dat van begin af aan commitment vanuit de beleidsontwikkeling (rijk, provincie en lokaal) in beeld moet zijn.

Borgstein

Stelt 2 sporen voor:

- Huidige beleidslijnen volgen en proberen te versterken
- Inzetten met experimenten op vernieuwing, zoals bijvoorbeeld het Innovatienetwerk Groene ruimte en Agrocluster dat doet binnen LNV

Vertegenwoordigers Regio Deventer

Het vergunningenbeleid, met name in de ruimtelijke ordening, wordt overwegend als zeer remmend ervaren voor op zichzelf veelbelovende en goed passende initiatieven tot platteland vernieuwing. Anderzijds heeft men begrip voor de noodzaak van handhaving van het vigerend beleid. Van de SEV verwachten alle geïnterviewden dat ze laat zien hoe de ruimte voor experimenten maximaal benut kan worden, om daarmee ook te laten zien hoe een flexibele toepassing van de regels in combinatie met garanties voor ruimtelijke kwaliteit de zoektocht naar platteland vernieuwing enorme impulsen kan geven.

4. Uw eigen rol

Zou U betrokken willen zijn bij een SEV-experiment Plattelandsvernieuwing? In welke rol: idee-ontwikkelaar / beleidsverkenning / medefinancier / advies / facilitair?

De Haas

Biedt aan om mee te blijven denken. DLG kan betrokken worden bij de uitvoering van de experimenten.

Contactpersonen daarvoor:

- Pauline Hartman / kenniscoördinator Landschap en
- Janneke Blijdorp / programmaleider stad-land

Elerie

Biedt aan BOKD in te schakelen rond Dorpsontwikkelingsplanning in Hunzedal en Plan Goudplevier.

Wijst erop dat in ieder experiment vooraf duidelijk moet zijn wat de positie van VROM-IRO zal zijn

Petrus

Stelt zich graag beschikbaar voor rol in klankbordgroep Borgstein

Wil bijdragen in de rol van idee-ontwikkelaar en kennisaanbieder mbt groene en blauwe en sociale diensten en mbt kennis van behoefte en preferenties bij stedelingen

Van der Ploeg

Stelt voor (zie ook de bijdrage van Elerie) dat afhankelijk van de gekozen locaties voor het experimentenprogramma een inventarisatie plaatsvindt van lokale kansen voor functiecombinaties. Deze kunnen worden aangedragen door particulieren (burgers en bedrijven) die tot nu toe door de bestaande regelgeving hun ideeën niet hebben kunnen realiseren. De Vakgroep Rurale sociologie van prof. Van der Ploeg kan betrokken worden bij het uitvoeren van de inventarisatie met het doel een actieprogramma voor te stellen dat oplossingen kan genereren (zie zijn driestappenmodel, kader par 5). De experimentenstatus kan de deelnemers over de streep helpen. Uit de leereffecten van dergelijke projecten kunnen meer algemene conclusies worden getrokken. De deelnemers aan de experimenten moeten weliswaar de garantie krijgen geen materiele nadelen te ondervinden van beëindiging van de experimenten.

Vertegenwoordigers Regio Deventer

Alle geïnterviewden gaven aan bij dit soort experimenten betrokken te willen zijn. Sommigen hebben zelf ideeën die ze graag willen ontwikkelen, anderen kunnen de experimenten uitstekend faciliteren.

En de provincie wil naast haar toezicht op de naleving van regels graag helpen zoeken naar ruimte in het vigerend en niet vigerend beleid, bijvoorbeeld in het kader van de Reconstructiewet (zie het EU programma landelijk Gebied, par 2). Vanwege het laatste is spoed geboden voor een inbreng van de SEV.

Gespreksverslag Landstad Deventer en context

Gesprekken zijn gevoerd met:

Dhr J. Starckenburg, Directeur Stichting IJssellandschap. (Leo van den Berg en Fokke de Jong)

Dhr H. Bottenberg, coördinator landelijk gebied, gemeente Deventer (Leo van den Berg)

Mw J. van Bruggen, wijkambtenaar, gemeente Deventer (Leo van den Berg)

Mw H. te Grotenhuis, Directeur Provincie Overijssel (Leo van den Berg)

Dhr G. van Santen, Directeur Stimuland Overijssel (Leo van den Berg)

Uit deze interviews komt het beeld naar voren dat de conventionele landbouw het hier steeds moeilijker krijgt ("50% zal er binnenkort mee moeten stoppen maar daar zit ik niet bij") en dat er wel veel aanzetten zijn tot vernieuwde vormen van bedrijfsvoering, maar dat binnen de sector nog weinig zicht is op hoe het op een andere manier beter zou kunnen gaan. Dit blijkt ondermeer uit dalende prijzen in het agrarisch grondverkeer. Boeren onderhouden het landelijk gebied, maar krijgen daar steeds minder financiële armslag voor. Er is nog weinig zicht op een solide regeling voor betaling wegens verleende onderhoudsdiensten, men wil er geen museumlandschap van maken en zicht op alternatieve beheersvormen is er evenmin. Wie of wat kan de landbouw vervangen?

De (in de loop der eeuwen uit vergoedingen in natura voor 'gasthuizen' van de stad Deventer aan bewoners van het ommeland voortgekomen) Stichting IJssellandschap heeft 4000 ha land en 80 panden in eigendom, waaronder 50 hoeses. De stichting zou graag startende ondernemers, zowel grondgebonden als in haar verscheidenheid aan panden, een mogelijkheid willen bieden. Bij voorbeeld een 'mobiel' agrarisch bedrijf op 50 ha aan de overzijde van de IJssel, waar de stad misschien tzt wil gaan bouwen. Jonge boeren zouden meer met vreemd kapitaal (groene fondsen) uit de stad hun bedrijfsplan moeten kunnen realiseren. De stichting zou ook allerlei innovatieve bedrijfsplannen willen honoreren waarin leegstaande of vrijkomende panden worden benut: conferentieoord, zorgcomplex, theeschenkerij, of wat zich maar als steunend op (en bijdragend aan!) de kwaliteiten van het landelijk gebied aanbiedt. Maar hier loopt de stichting tegen de bestaande regelgeving op. De reconstructiewet, die sturing beoogt te geven aan het vernieuwingsproces in gebieden met veel intensieve veehouderij, wordt in deze provincie nogal star toegepast. De beoogde zonerings sluiten absoluut niet aan bij de agrarische bedrijfspotenties ter plekke en de 'ruimte-voor-ruimte' regeling ligt in deze provincie stil. Veel beleidmakers benaderen het landelijk gebied vanuit een nostalgisch, romantisch perspectief: "houden zoals het is en terugbrengen tot zoals het was". Dit leidt tot blokkade van op zichzelf veelbelovende vernieuwingsimpulsen. Ook zitten de boeren vaak elkaar in de weg: plannen van de een om te verbreden worden door een zich in zijn bedrijfsontwikkeling bedreigd voelende buurman getorpedeerd.

Het zou goed kunnen dat het reconstructiedenken door de feitelijke ontwikkelingen is ingehaald, dat we met verouderde schattingen van de trends zitten en dat we onvoldoende lef hebben om nieuwe combinaties uit te proberen. Wat de gebouwen in het buitengebied betreft moet de spanning tussen de enorme vraag naar groen wonen en werken en het kunstmatig beperkte aanbod van plekken waar dat kan snel opgelost worden. Terwijl gemeenten grote arealen landbouwgrond kunnen aanbieden voor ruim opgezette bedrijventerreinen geldt er een feitelijk verbod op een efficiënt gebruik van bestaande bebouwing in het buitengebied. De revitalisering van deze plekken dient het karakter van

'acupunctuur' te hebben: van plek tot plek bekijken wat er zou kunnen en hoe dat vormgegeven kan worden.

Anders is de situatie aan de randen van Deventer. Hier liggen plannen voor een aantal forse uitbreidingen. De Stichting IJssellandschap wil met haar grond graag meewerken aan de 'groene vingerstad' die de gemeente zich hierbij voor ogen heeft: het gezamenlijk ontwikkelen van nieuwe groenstructuren en aan het groen gelegen woongebieden, waarbij uit de opbrengsten van 'rood' het groen duurzaam beheerd moet kunnen worden. De ontwikkeling van de Zandwetering (nu niet veel meer dan afvoergoot voor Sallands water via de singels van Zwolle naar het IJsselmeer) tot een groen-blauwe ader langs en door Deventer kan hierbij aansluiten. Hierbij moeten de verdrogingseffecten teniet worden gedaan, riooloverstorten verdwijnen en afvoerpieken in het stroomgebied zelf worden opgevangen en niet -zoals nu- op Zwolle worden afgewenteld. De Sallandse weteringen werken nu gewoon 'te goed' en plattelandsvernieuwing betekent dus ook dat men de problemen die dat oplevert aanpakt.

De sinds 1992 in het kader van sociale vernieuwing ontwikkelde gemeentelijke wijkaanpak van Deventer heeft ook voor het landelijk gebied tot benutting van kansen geleid. In deze 'Actie Vinger aan de Pols' gaat het om het jaarlijks inventariseren van wensen uit de dorpen en bijbehorende landbouwgebieden. In dorpsbijeenkomsten worden vervolgens prioriteiten gesteld, waarna tot uitvoering wordt overgegaan, deels door particuliere inspanningen, deels via reguliere gemeentelijke programma's en deels met steun van een 'wijkpotje' in samenwerking tussen bewoners, gemeente en eventuele andere partijen. Hiertoe heeft het wijkaanpak-team (de "Loodsgroep") convenanten gesloten met 20 instellingen in de gemeente en daarbuiten. Uit deze regelmatige bijeenkomsten met bewoners van de 'wijken' van het landelijk gebied blijkt dat heel wat ideeën die bv in het kader van Landstad Deventer zijn ontwikkeld op lokaal draagvlak kunnen rekenen. Zo zijn onder het thema "Woonlandschappen" op dat niveau clusters van maximaal 20 wooneenheden op een (voormalige) boerenhoeve soms goed bespreekbaar, maar vormt het provinciaal beleid een onoverkomelijke hindernis. Ook ervaren de bewoners van de kleine kernen en het buitengebied het duidelijk toenemende recreatieverkeer eerder als 'gezellig' dan als storend.

De gemeente moet nodig een ruimtelijke visie ontwikkelen op het buitengebied, waaronder een landschapsbeleidsplan. Op basis daarvan wil de gemeente ook graag meewerken (en meebetalen!) aan een landschapszorgsysteem, waarin boeren en andere beheerders van het landelijk gebied betaald worden voor concrete beheerswerkzaamheden. Ook ziet de gemeente veel in het versterken van de lokale afzet van landbouwproducten. Sinds een jaar gebeurt dit op zeer kleine schaal in het plaatselijke milieucentrum. Dit zou verder uitgebouwd kunnen worden, ondermeer door de boeren te stimuleren een keten te vormen.

Vanuit de provincie Overijssel wordt betoogd dat ze een politieke opdracht heeft op de handhaving van het streekplan toe te zien. Daarin wordt uitgegaan van met name Salland en Twente als 'de tuin van Nederland', doelend op onderhoud van het karakteristieke coulissenlandschap. Dat kan de landbouw niet zonder externe ondersteuning. Het duurzaam organiseren van die ondersteuning is een enorm knelpunt.

Meer in het algemeen zitten aan het op peil houden van de leefbaarheid van het platteland veel problemen die om innovatieve, voor een belangrijk deel bovenlokale oplossingen roepen: voorzieningen, economisch draagvlak, water, veiligheid, vergrijzing. Enkele concrete vragen: hoe moet je de ouderenzorg op het platteland in de toekomst vorm geven? Hoe kun je water niet alleen aan natuur koppelen maar ook als kans en inspiratiebron voor wonen gebruiken, in plaats van risicofactor? Ook de provincie erkent dat het landelijk gebied niet

'op slot' moet worden gezet. Aan de ene kant wil ze het wel leeg houden, aan de andere kant wil ze starters ook in kleine kernen en het buitengebied mogelijkheden kunnen bieden. De doelstellingen van het streekplan zijn hieromtrent vaak te abstract. Ruimtelijke kwaliteit wordt nagestreefd, maar welke normen gelden daarbij? Zeker rond de 'ruimte-voor-ruimte' regeling is de provincie daar zeer onzeker over: hoe kun je voorkomen dat projectontwikkelaars en gemeenten geld ruiken, maar 'rode' investeringen die duidelijk een meerwaarde voor de groene ruimte opleveren toch mogelijk maken? Zoeken en versterken van lokale identiteit in ondermeer producten en architectuur?

Als Salland of Twente door de SEV gekozen zouden worden als proefgebied voor een experimenten-programma, dan zou de Provincie hiervan met name op de terreinen zorgcultuur-, landbouw-landschap en concretisering van abstracte streekplandoelstellingen voor het landelijk gebied veel verwachten. Vanwege de termijnen waarin de Reconstructiewet spreekt (plannen binnen 9 maanden klaar) moet de SEV er dan wel voor het eind van dit jaar bij zijn en de ideeën met de afdelingshoofden hebben besproken.

Stimulant Overijssel stelt zich ten doel beleidsmatige ontwikkelingen kort te sluiten met initiatieven van individuele boeren. Kansrijke initiatieven krijgen zo een duwtje in de rug. Een voorbeeld is de Stimuleringsregeling Kleine Bedrijvigheid, waarin subsidies van maximaal €25 000 te vergeven zijn mits betrokkene er zelf minstens zoveel in investeert. Stimulant weet boeren over de streep te halen die kansen zien buiten de traditionele landbouw. Agrarisch ondernemers zijn echt niet conservatiever dan andere beroepsgroepen, maar bij initiatieven voor verbreding lopen ze tegen twee obstakels aan: wet- en regelgeving (vergunningen) en de onbetrouwbaarheid van vergoedingsstelsels. Eenmalige subsidies zijn relatief makkelijk te verkrijgen, maar op een duurzame vergoeding voor verrichte diensten of ander werkzaamheden buiten de reguliere landbouw om valt niet te rekenen. Gemeentelijke en andere overheden die over het subsidiegeld beschikken willen zich niet voor meerdere jaren vastleggen, bang als ze zijn dat het niet goed onder controle te houden is. Deze hang naar het in de hand houden heeft de overhand gekregen ten opzichte van het stimuleren van wat de overheid graag ziet gebeuren. Men steunt makkelijker steeds weer iets nieuws dan dat men waardevolle initiatieven die kortgeleden nieuw waren blijvend ondersteunt. Zo wil men de eerste 3 pilots voor zorgboerderijen wel steunen, maar deinst met terug voor het opschalen naar 100 zorgboerderijen.

Een mooi voorbeeld van het probleem van vergunningen is een pilot voor kinderopvang op de boerderij, die Stimulant in Geesteren heeft ondersteund. De provincie achtte dit in strijd met het bestemmingsplan en wilde geen vergunning verlenen. Maar toen Stimulant van de Commissie Dagindeling geld had ontvangen om dit kwaliteitsinitiatief (kleine kinderen in contact brengen met het leven op de boerderij) mogelijk te maken verleende de provincie alsnog een tijdelijke ontheffing. Na deze pilot zijn er elders in de provincie twee andere kinderopvang projecten in voorbereiding genomen, waarbij Stimulant pluriformiteit nastreeft. Het zoeken hier, maar nog meer bij zorgboerderijen, is naar duurzame organisatiestructuren. Dit is Stimulant inmiddels gelukt met een 'tuinpadvereniging' en wil ze ook nastreven met de verschillende soorten zorgboerderij. Je moet boeren ervan overtuigen dat ze veel te winnen hebben bij het gezamenlijk investeren in promotion.

Ook bij de reconstructie probeert Stimulant de wensen van gebiedscommissies te koppelen aan wat op individuele bedrijven voor wenselijk en mogelijk wordt gehouden: denken vanuit de unieke situaties. Wat is de toegevoegde waarde van dit gebouw of deze activiteit op deze plek?

Een van de grootste struikelblokken wordt de wooncontingentering. Vaak is één woning extra voldoende om boeren over de streep van sanering te trekken. De provincie is veel te star met deze contingenten. Het is een probleem van beelden die beleidsmakers hebben van bebouwing die voor de schuren in de plaats komt. Stimulant heeft een paar jaar geleden zelf

met succes een prijsvraag naar streekeigen bebouwing uitgeschreven. Hierbij was ruimte voor zowel conservering als innovatie. Het laatste zou met hulp van de SEV meer aandacht kunnen krijgen en bestuurders munitie geven voor wat ze dan wèl zouden willen stimuleren. Belangrijker dan het starten van iets nieuws is volgens de gesprekspartner van Stimulant het in stand houden van waardevolle vernieuwingen en verbredingen op agrarische bedrijven uit het recente verleden: het vinden van structuren voor duurzame en betrouwbare beloning voor verleende diensten.

Gespreksverslag VROM

Wouter van der Schraaf (VROM / DG Wonen / Directie Strategie),
Jos Jonkhof (Alterra); Fokke de Jong (SEV)

Van der Schraaf gaat ervan uit dat met platteland vernieuwing als nieuw aandachtsveld, de SEV steeds innovatie als hoofddoel handhaaft. In Workshop 1 is onderscheid gemaakt tussen dingen beter doen en betere dingen doen. De SEV legt het accent op dat laatste. Het gesprek gaat over de mogelijkheden van aansluiting van de SEV-perspectieven mbt plattelandontwikkelingen en het lopende project Groen Wonen, mn het daarin begrepen Deelprogramma Experimenten Groen Wonen.

De Experimenten Groen Wonen gaan uit van het thema Groen Wonen, uitgewerkt is deelthema's en gebieden. Op verzoek van de directeur Strategie Kees Lever, als volgt te benoemen:

- Speerpunthema Deltametropool
- Naoorlogse woonwijken
- Stadranden in transitie
- Nieuwe dorpen

LNV stelt het op prijs naast de Deltametropool ook achterstandsgebieden (het Noorden, het Oosten, de perifere gebieden) als locatie voor experimenten aan te wijzen. Voor deze thema's zal een prijsvraag worden gestart die ideeën moet opleveren voor (een drietal) experimenten. Met het vertrek van Van der Schraaf bij VROM wordt de continuïteit een aandachtspunt. Hij informeert ons over de besluiten binnen VROM hierover.

De SEV stelt – aansluitend op de traditionele SEV thema's - meer bredere thema's voor:

- Wonen als breder draagvlak voor transformaties in het platteland
- Combinaties van wonen en zorg, waarbij nieuwe vormen van service en ICT meespelen
- Combinatie van wonen en waterberging

Het proces bij de SEV is niet afhankelijk van verkiezingen en kabinetsformatie. De stelt de SEV in de gelegenheid snel aan de slag te gaan, eenmaal de koers bepaald.

VROM is afhankelijk van de agenda van de vertrekkende bewindslieden en van die van de nieuwe bewindslieden. Naar verwachting kan VROM pas in september een besluit nemen over de inzet van het experimentenprogramma.

In het gesprek komen we tot de conclusie dat de SEV alvast kan beginnen met zijn eigen proces en later in het jaar kan aansluiten op het VROM-proces. Ook is melding van het SEV voornemen in het Netwerk Groen Wonen (project Groen Wonen van Alterra, iov VROM en LNV) aanbevolen.

